

УДК 811.111'276.3–055.1/.2:82

МОВЛЕННЄВА ПОВЕДІНКА ПЕРСОНАЖІВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК В АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Дубінська А. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Статтю присвячено вивченню гендерних особливостей мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок у діалогічних фрагментах художнього твору "До зустрічі з тобою" англійської письменниці ХХІ століття Джоджо Мойес. Виявлено спільні та відмінні риси діалогічного мовлення і мовленнєвої поведінки, які притаманні чоловікам і жінкам на лексичному, граматичному, стилістичному мовних рівнях та у використанні ними невербальних засобів.

Ключові слова: гендер, мовленнєва поведінка, комунікативні стратегії й тактики, стать, мовні рівні, невербальні засоби.

Дубинская А. В. Речевое поведение персонажей мужчин и женщин в англоязычной прозе ХХІ века. Статья посвящена изучению гендерных особенностей речевого поведения мужчин и женщин в диалогических фрагментах художественного произведения "До встречи с тобой" английской писательницы ХХІ века Джоджо Мойес. Обнаружены общие и отличительные черты диалогической речи и языкового поведения, присущие мужчинам и женщинам на лексическом, грамматическом, стилистическом языковых уровнях а также в использовании ими невербальных средств.

Ключевые слова: гендер, речевое поведение, коммуникативные стратегии и тактики, пол, языковые уровни, невербальные средства.

Dubinska A. V. Communicative behavior of male and female characters in the English prose of the ХХІ century. The article is devoted to the study of the problem of gender peculiarities in the dialogic speech of male and female characters in literary discourse in the communicative behavior of men and women. The aim of the research is the analysis of the communicative behavior of men and women in the process of communication on lexical, grammatical, stylistic language levels and in non-verbal communication.

Key words: gender, speech behavior, communicative strategie and tactics, sex, language levels, non-verbal means.

Постановка проблеми. У сучасних наукових розвідках гендер розглядають із двох перспектив: як лінгвістичне та як соціальне явище. У мовознавстві гендер є об'єктом дослідження гендерної лінгвістики, що вивчає це явище у лінгвальному прояві [2, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематичний аналіз гендерних аспектів мови розпочався лише в середині 1970-х років у британській лінгвістиці (М. Адлер, Р. Макаулей, С. Ромейн) та американській лінгвістиці (Д. Камерон, Р. Лакофф). Упродовж останнього десятиріччя ця проблематика почала активно

досліджуватись у вітчизняному (О. Бессонова, О. Козачишина, А. Мартинюк, К. Піщікова, О. Холод та ін.) й російському (О. Горошко, А. Кириліна, В. Потапов та ін.) мовознавстві. Більшість науковців вивчають окремі аспекти гендерних ознак: переважно фонетичні (В. Лабов, Р. Макаулей, Р. Шай), граматичні (В. Вольфрам, Р. Фасольд, Дж. Холмс), а також відмінності в реальному спілкуванні (Д. Камерон, Дж. Коутс, П. Ніколс, П. Фішман) [3, с. 2]. Незважаючи на чисельність і фундаментальність уже здійснених досліджень у закордонному та вітчизняному мовознавстві, питання вираження гендерного аспекту на різних мовних рівнях та питання міжгендерних особли-

востей і відмінностей мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок є неповністю розкриті.

Метою статті є визначення гендерних ознак у персонажному мовленні на лексичному рівні та на рівні комунікативної поведінки героя-чоловіка й героя-жінки.

Завдання, що ставляться для досягнення мети такі: визначити лінгвальні (лексичні, морфологічні, граматичні, стилістичні) та невербальні засоби, що формують та позначають гендерні відносини у художньому мовленні персонажів-чоловіків та жінок.

Матеріалом для нашого дослідження слугували описи героїв та діалогічне мовлення героїв, що були дібрані із роману "До зустрічі з тобою" Джорджо Мойес.

Виклад основного матеріалу дослідження. У художньому дискурсі гендер розглядають у таких поняттях як гендерний стиль та стилізація. Під гендерним стилем розуміють такий вид мовленнєвої організації художнього тексту, який залежить від гендерної характеристики автора, диференціації мови чоловіка та жінки, а також варіативністю їхньої мовленнєвої поведінки, що виявляються на різних мовних рівнях. Вчені розрізняють такі різновиди гендерного стилю: *базовий*, пов'язаний з приналежністю суб'єкта мовлення до статі, та *імітуючий*, пов'язаний з використанням у мові ознак, характерних для протилежної статі, за допомогою природного наслідування чи ситуативної обумовленої імітації [4, с. 14].

З поняттям гендерного стилю тісно пов'язане поняття гендерної стилізації, під якою розуміють відтворення в художньо-зображувальній метою стереотипних особливостей мови протилежної статі. За основну одиницю аналізу гендерної характеристики мовця взято суб'єкт – це складна сюжетно-композиційна одиниця художнього тексту мотивована гендером як параметром мовної особистості, що репрезентує гендерно марковану смислову позицію, яка реалізується у тексті за допомогою базового чи імітуючого гендерного стилю. [4, с. 14]. На підставі гендерної характеристики мовної особистості, як екстралінгвістичний фактор у створенні художнього твору,

виокремлюють два типи суб'єктів – чоловічий та жіночий. Кожен з них виражає свій погляд на одну й ту саму комунікативну ситуацію і надає цій ситуації свою власну оцінку. При чому в чоловічому субтексті часто дублюється зміст жіночого субтексту, але змінюється оцінка до події, що відбувається та поведінка персонажів [1, с. 10]. Отже, у художньому дискурсі гендер простежується в образах персонажів, які є втіленням не лише уяви автора, а й певних його інтенцій. При створенні чоловічого та жіночого образу автор використовує різноманітні лексичні, синтаксичні та стилістичні засоби для того, щоб уможливити сприйняття образу героя читачем, виокремити героя серед інших персонажів оповідання, його вчинків протягом історії. Комунікативно-прагматична поведінка героїв сюжетній лінії оповідання теж розставляє акценти гендерних ознак.

Аналіз дібраного матеріалу виявив низку чітких прикладів утілення гендерних ознак. На лексико-граматичному рівні встановлено випадки ознак мовної поведінки персонажів чоловіків і жінок.

Нецензурну лексику вживають як особи чоловічої, так і жіночої статі, хоча за результатами кількісних підрахунків чоловіки вживають ці лексичні одиниці частіше. Зазвичай герої твору використовують їх, щоб висловити невдоволення та роздратування. У мовленні персонажа-жінки виявлено наступні вульгаризми: shit (8 одиниць), damned (2 одиниці), idiot (1), dickhead (1), imbecile (1), fuck (10), bloody (27), hell (8). Персонаж-чоловік зазвичай вживає такі вульгаризми: shit/shitty (7), bullshit (3), damned (1), idiot(1), hell (4), fuck (6), bloody (32), eejit (3).

My last words exploded out of my chest. 'I've cleaned up after him. I've changed his bloody catheter. I've made him laugh. I've done more than your bloody family have done.' [5, с. 257].

'Lego.' Dad turned his face towards me, puce from exertion. 'Why they have to make the damned pieces so small I don't know. Have you seen Obi-Wan Kenobi's left arm?' [5, с. 35].

Дослідження комунікативних інтенцій показали, що жінки використовують так-

тику ввічливого спілкування частіше, ніж чоловіки. Лексеми ввічливості „sorry, thanks, please” та граматична конструкція „would you like?” притаманні жіночому мовленні. Для порівняння, „sorry” було вжито жінками 17 разів, а чоловіками – 7, „thanks” – 15 разів жінками та 3 – чоловіками, „please” – 38 жінками та 9 – чоловіками ; конструкція „would you like?” – 6 разів жінками та 2 – чоловіками.

My mother turned to my father. 'Would you like a cup of tea, Bernard? I think it's turning a little chilly.' [5, с. 32].

Вигуки є невід’ємною частиною як жіночого, так і чоловічого спілкування. Найуживанішими вигуками у романі є „oh” (52 – жінки, 24 – чоловіки), „Jesus Christ” (3 – жінки, 9 – чоловіки), „God” (11 – жінки, 5 – чоловіки).

Alicia: 'Oh, I know. I'm sorry. It's been ... I've been awfully busy.' [5, с. 139].

Louisa: 'God, Will. I wish you'd stop telling me what to do.' [5, с. 205].

Для чоловічого та жіночого мовлення характерне вживання пестливої лексики при звертанні: „love” (жінки – 7 одиниць, чоловіки – 6), „dear” (чоловік – 2 одиниці, жінки – 1), „darling” (жінки – 4 одиниці, чоловіки – 1).

Mother: 'Are you all right, love? You look awfully pale.' [5, с. 37].

'We're teasing you, love.' Dad raised his mug of tea. [5, с. 45].

Зауважимо, що жінки зазвичай ввічливо звертаються до усіх героїв твору незалежно від соціального стану людини та ситуації, а чоловіки дозволяють собі фамільярність у розмові із роботодавцем:

Nathan had finished adjusting the footrests. He shook his head as he stood up. 'You are a bad man, Mr T. Very bad.' [5, с. 84].

Проаналізувавши діалогічне мовлення героїв обидвох статей, фіксуємо, що чоловіки частіше уживають слова та вирази із розмовної англійської мови, ніж жінки (12 слів та виразів у чоловічих репліках та 5 – у жіночих), наприклад, головний герой твору замість слова hear ужив слово catch:

'What's the problem?'

'Legal hitch. Two clauses they're stalling on under section ... signature ... papers ... 'His voice is drowned out by a passing car, its tyres hissing in the wet. 'I didn't catch that.' [5, с. 12].

Для жіночої мови характерне частіше вживання ідіом (жінки у тексті використали 6 ідіом , у той час як чоловіки лише 2 ідіоми).

Louisa: 'Well, let's not beat around the bush here, Daddy.' [5, с. 257].

Застосування емотивних прикметників та похідних від них прислівників, позначається більшою частотністю у персонажів жінок, які пропонують більше своєї оцінки речам, людям та подіям, ніж чоловіки. Використано такі прикметники та похідні від них прислівники: wonderful (жінки – 4, чоловіки – 2), awfully (жінки – 6, чоловіки – 1), sloppy (2 – жінки), miserable (жінки – 5, 1 – чоловіки), marvelous (1 – жінки, 2 – чоловіки), stupid (11 – жінки, 3 – чоловіки), good (38 – жінки та 27 – чоловіки), bright (2 – жінки, 6 – чоловіки).

Louisa: 'No, but he's sarcastic and mean with it. Every time I say something or suggest something he looks at me like I'm stupid, or says something that makes me feel about two years old.' [5, с. 118].

Модальні дієслова часто простежуємо у чоловічому та жіночому мовленні. Варто зазначити, що жінки частіше вживають модальне can (39 – жінки, 23 – чоловіки). Це пояснюється тим, що жінки хочуть показати свої можливості та мають бажання самоутвердитись.

Louisa: 'Perhaps if you could tell me a little of what you want to do, what you like, then I can ... make sure things are as you like them?' [5, с. 117].

Характерним для мовлення персонажів-чоловіків є наказовий спосіб (чоловіки 17 – випадків, жінки – 2). Зауважимо, що для жінок характерний непрямий наказ. Яскравим прикладом різниці між чоловічим та жіночим наказом є ситуація, коли мати та батько намагалися заспокоїти своїх доньок, які сварилися на кухні:

'Katrina, please, calm down.' Mum appeared in the doorway, her rubber gloves dripping foamy water on to the living-room carpet. *'We can talk about this calmly. I don't want you getting Granddad all wound up.'*

'That's it!' Dad's roar broke into the silence. 'I've heard enough! Treena, go into the kitchen. Lou, sit down and shut up.' [5, с. 284].

Цікавим виявився факт, що жінки частіше вживають умовний спосіб, ніж чоловіки для висловлення припущення.

Camilla: *'Obviously I would hope that you could ... get on with each other. It would be nice if he could think of you as a friend rather than a paid professional.'* [5, с. 307].

На синтаксичному рівні спостерігаємо відмінності у діалогічному мовленні персонажа-жінки і персонажа-чоловіка.

Використання емпатичних конструкцій однаково характерно для мовлення персонажа-чоловіка і персонажа-жінки. При цьому виявлено 2 типи конструкцій: з використанням емпатичного "do" та емпатичні конструкції, утворені за допомогою інверсії або логічного наголосу :

Rupert: *'Lissa thought – well, we both just thought – you should know. Sorry, old chap. I ... I do hope things improve for you and I hope you do want to stay in touch when things ... you know ... when things settle down a bit.'* [5, с. 161].

Для жінок та чоловіків притаманне вживання різноманітних видів питань, однак, жінки частіше, ніж чоловіки використовують розділові питання (14 – жінки, 3 – чоловіки).

Louisa: *'Do you operate the chairlift?' I said, baldly. 'You can tell me exactly what to do, can you?'* [5, с. 124].

Також було встановлено, що герої обидвох статей тяжіють до утворення питань без допоміжного дієслова. На нашу думку, така тенденція відображає інтенції учасників діалогу економити час та сили, й вони мають бажання якнайшвидше дізнатися відповідь на своє запитання.

Then Nathan broke the silence. 'You mind if I go and talk Miss Clark through your meds, Will? You want the television? Some music?' [5, с. 73].

Для пояснення якогось явища чи проблеми чоловіки говорять сухо, без додаткових деталей, використовуючи тільки факти, при цьому використовують односкладні та прості дво-складні речення.

He opened one eye. 'How did I get like this?' When I nodded, he closed his eyes again. 'Motorbike accident. Not mine. I was an innocent pedestrian.'

'I thought it would be skiing or bungee jumping or something.'

'Everyone does. God's little joke. I was crossing the road outside my home. Not this place,' he said. 'My London home.' [5, с. 152].

Чоловіки вживають більше складнопідрядних речень тому, що вони прагнуть до логічних висновків, надання конкретних фактів. Персонажі-чоловіки бажають передати зв'язки з різними подіями чи надати чіткий виклад подій, що відбуваються з метою створення цілісної картини (105 речень). Жінки у свою чергу, тяжіють до опису подій у найменших деталях для того, щоб достовірно передати інформацію й свою оцінку даних подій (136речень).

'You are the most selfish man I ever met!' a young woman was shouting. 'I can't believe this, Will. You were selfish then and you're worse now.' [5, с. 195].

Rupert: *'Come on, man. I know it must be terribly hard ... all this. But if you care for Lissa at all, you must want her to have a good life.'* [5, с. 196].

Згідно результатів дослідження, констатуємо, що жіноче та чоловіче мовлення є стилістично забарвленими. Наприклад, найчастіше герої обидвох статей використовують епітети для характеристики та опису подій, людей та явищ:

Louisa: *It was the woman I noticed first. Long-legged and blonde-haired, with pale caramel skin...* [5, с. 187].

'Mm ... ' Mrs Traynor held it up and squinted. 'Your previous employer says you are a "warm, chatty and life-enhancing presence".' [5, с. 42].

Аналіз персонажного мовлення засвідчив, що жінки частіше вдаються до перифразу, ніж чоловіки. На нашу думку, це пояснюється тим, що жінки більш делікатні у спілкуванні, вони намагаються не образити людей та не створювати конфліктів. Яскравою ілюстрацією є розповідь головної героїні твору про те, що її роботодавець намагається їй пояснити, що вона робить неправильно у делікатній формі:

But Camilla Traynor was not the kind of woman you could have said that to. And besides, I got the feeling nobody in that house ever said anything direct to anyone else.

'Lily, our last girl, had rather a clever habit of using that pan for two vegetables at once,' meant You're making too much mess. [5, с. 84].

Гіпербола є одним із найуживаніших стилістичних прийомів у жіночому мовленні. Дослідження показало, що чоловіки вжили гіперболу лише 5 разів, у той час як жінки 18. На нашу думку, часте використання гіперболи пояснюється природною особливістю жінок усе перебільшувати, для надання розповіді яскравості та емоційності.

Louisa: *'I had passed this house a million times in my life without ever actually properly seeing it.'* [5, с. 107].

Апосіопеза у творі зустрічається часто у діалогах персонажів, проте кількість уживань цього стилістичного прийому чоловіками та жінками неоднакова (51 – жінки, 37 – чоловіки).

She looked almost surprised. 'Yes. That would be very kind. Coffee. I think I'll ... ' [5, с. 93].

Порівняння надають змогу читачеві визначити особливі риси у чоловічому художньому образі та запам'ятати його. Варто зазначити, що жінки використовують порівняльні конструкції у 2 рази частіше, ніж чоловіки.

Louisa: *The significance of my sister's words sank in slowly but inexorably. I felt like a Mafia victim must do, watching the concrete setting slowly around their ankles.* [5, с. 317].

Гендерний аспект проявляється і у невербальних засобах спілкування персонажів. Наприклад, плескання рукою по спині може вважатися жестом схвалення та сприйняття людини як свого друга. Такий жест характерний більше для осіб чоловічої статі. У тексті згадана чоловіча поведінка зустрічалась 6 разів, а жінки вдалися до цього жесту раз.

'Good job,' Nathan said, clapping me on the back as he let himself out, but I found it hard to believe it had been. [5, с. 263].

Наголосимо, що для жінок є характернішим відчуття тривоги та переживання. За резуль-

татами дослідження у тексті було виявлено 16 ситуацій, коли жінки були у стані тривоги, у той час, коли чоловіки виражали занепокоєння лише 7 разів. Наприклад, коли жінка хвилюється, вона кусає нігті або перебирає предмети у руці.

She was wearing a brown shearling gilet, the kind of thing that would have made me look like a yeti, and a pale-grey cashmere scarf around her neck, which she began to fiddle with, as if she couldn't decide whether to unwrap herself or not. [5, с. 94].

Кивок головою – це жест, який виражає схвалення. Вибірка свідчить, що чоловіки та жінки в однаковій мірі його використовують.

He shook his head, and partially opened his mouth. 'Cold drink?' He nodded. [5, с. 209].

Найзатребуванішою серед невербальних жестів героїв обидвох статей є посмішка, причому у різних ситуаціях: привітаннях, жартах, проханнях та для вираження привітності. Кількісні підрахунки показують, що жінки посміхаються у діалогах у 2 рази частіше за чоловіків.

Patrick: *'It's just research that I thought might be helpful. But I'll say no more about it.'*

Will looked up and smiled, his face blank, polite. 'I'll certainly bear it in mind.' [5, с. 247].

Отже, гендерні відмінності у чоловічому та жіночому мовленні, як показують дані нашого дослідження, визначаються на вербальному (лексичному, граматичному, стилістичному) та невербальному рівнях комунікації. Наприклад, жінки у житті є лагіднішими, ніж чоловіки, тому цю жіночу особливість на лексичному рівні – пестливі слова у звертаннях; на граматичному рівні – форми непрямого наказу, на стилістичному – евфемізми, для того, щоб не образити співрозмовника; на невербальному рівні – посмішка.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Персонажам-жінкам характерна висока емоційність, вони часто вживають емоційно забарвлену лексику, вигуки. Їх також притаманні порівняння та зіставлення речей й явищ, тому вони частіше використовують епітети та порівняння. У свою чергу чоловіки не є такими консервативними, як жінки. Вони вживають розмовні слова і вирази та нецензурну

лексику. Персонажі-чоловіки використовують частіше наказові речення, ніж жінки, тим самим показуючи свою домінуючу позицію у суспільстві. Для них є характерне вживання простих та двоскладних речень для пояснення певних подій та явищ. Одним із найуживаніших жестів серед чоловіків є плескання партнера по плечу,

що вважається жестом схвалення та сприйняття людини як свого друга.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вивченні гендерних ознак діалогічного мовлення персонажів у творах різних часових зрізів, що уможлиблюють діахронічний ракурс дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудалова О. В. Динаміка мовної репрезентації гендера в англійському публіцистичному дискурсі (друга половина XX ст. – початок XXI ст): автореф. канд. філ. наук / О. В. Дудалова. – Харків, 2003. – 21 с.
2. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі. / А. П. Мартинюк. – Харків: Константа, 2004. – 292 с.
3. Мартинюк А. П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць (на матеріалі сучасного англomовного публіцистичного дискурсу): автореф. дис. ... д-ра філол. наук / А. П. Маритинюк. – К., 2006. – 42 с.
4. Пермякова О. В. Явление гендерной стилизации в современной женской литературе: На материале французского и русского языков : автореф. дис. канд. филол. наук / О. В. Пермякова. – Пермь, 2007. – 19 с.
5. Jojo Moyes. Me Before You / Moyes Jojo. – New York: Pamela Dorman Books, 2012. – 369 p.